

KRONIKA

Początki współpracy Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego z najstarszą biblioteką polską na świecie

Wraz z upadkiem powstania listopadowego centrum polskości na obczyźnie staje się Paryż. Około sześciutysięczna emigracja polityczna¹, w stosunkowo krótkim czasie od przybycia do Francji uświadomiła sobie potrzebę tworzenia podstawowych, narodowych instytucji kultury, na czele z polskimi szkołami, bibliotekami, nie wspominając o rozlicznych stowarzyszeniach, a zwłaszcza ugrupowaniach politycznych. Potrzeba biblioteki polskiej była tym bardziej pilna, że większość emigrantów rozpoczynając studia na ziemiach polskich, po tragicznym ich przerwaniu, pragnęła je kontynuować i zakończyć wbrew wszelkim przeciwnościom losu. Wszyscy natomiast, skupieni wokół Hotelu Lambert, przeniknięci duchem braci Załuskich, po rozwiązaniu w 1832 r. Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie, optowali za powołaniem takiej paryskiej instytucji, która będzie „stać na straży zabytków i czystości języka”².

Tuż po powołaniu pierwszych instytucji edukacyjnych na emigracji, z kilku ośrodków napływają argumenty na rzecz wspólnego tworzenia księgozbioru polskiego, który stanie się zapewne „nieocenionym skarbem narodowym i początkiem Biblioteki Narodowej, które ze wstydem dla wieku terazniejszego nowy Tamerlan dla Polski i nawet dla świata zupełnie zniszczył” – pisał z Drezna w roku 1832 Aleksander Gołyński³. W tym samym czasie i w podobnym celu w Paryżu powołano do życia Towarzystwo Literackie wraz z Wydziałem Historycznym (1836) i Statystycznym (1838), które stworzyły fundamenty pod przyszłą bibliotekę,

¹ J. Jedlicki, *Błędne koło 1832–1864*, Warszawa 2008, s. 8.

² I. Gałęzowska, *Biblioteka Polska własność narodu*, Paryż 1957, s. 9.

³ M. P. Prokop, *Z dziejów zbiorów rękopiśmiennych Biblioteki Polskiej w Paryżu*, [w:] *Przewodnik po zespołach rękopisów Towarzystwa Historyczno-Literackiego i Biblioteki Polskiej w Paryżu*, opr. M. Wrede, M. P. Prokop, J. Pezda, Paryż–Warszawa 2000, s. 8.

a jej akt fundacyjny podpisano 24 listopada 1938 r. Załączki Biblioteki Polskiej w Paryżu składały się więc z połączenia zbiorów wyżej wzmiankowanych: Towarzystwa i jego wydziałów, a także Towarzystwa Pomocy Naukowej i liczyły 2 085 woluminów.

Dzisiaj, po rozlicznych dziejowych zawieruchach, Biblioteka Polska w Paryżu jest największym poza Polską repozytorium polskiego piśmiennictwa na świecie liczącym ok. 220 000 jednostek, w tym 150 000 książek, 30 000 druków ulotnych, 3 200 tytułów czasopism, 4 000 map i atlasów i ok. 30 000 dzieł sztuki.

Zbiorem szczególnie cennym, który w niewielkiej tylko części został poddany kwerendzie naukowej, przeprowadzonej w roku 2010 przez Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych, jest zbiór ponad 5 000 rękopisów uporządkowany w ponad 200 zespołach. Owe dokumenty i materiały rękopiśmienne dotyczą przede wszystkim okresu upadku Rzeczypospolitej, kolejnych zrywów narodowych, życia codziennego, instytucjonalnego, politycznego, kulturalno-oświatowego emigracji począwszy od czasów polistopadowych, aż po jej dzień dzisiejszy, nie wspominając o dziewiętnastowiecznych wypisach z bibliotek zagranicznych, jak chociażby słynne *Teki paryskie* i inne⁴.

Trzyosobowy zespół (studenci: Irmina Zkrzewska, Michał Szulc, pod kierunkiem Iwony Pugacewicz) wysłany z IINiSB na Wyspę św. Ludwika (6 Quai d'Orléans, gdzie od 1853 r. mieści się paryska biblioteka), miał za zadanie poszukiwanie w owych zbiorach rękopisów dokumentacji archiwalnej dotyczącej życia religijnego i duchowego dziewiętnastowiecznej emigracji polskiej, a przede wszystkim źródeł na temat kościoła i Polskiej Misji Katolickiej we Francji – jednej z najstarszych instytucji nierozzerwalnie związanej z losami Wielkiej Emigracji. Inicjatorami tego typu działań byli obecni przełożeni księży-misjonarzy we Francji: ksiądz infułat Stanisław Jeż, od dwudziestu pięciu lat pełniący funkcję trzynastego z kolei rektora PMK oraz wicerektor – ksiądz prałat Krystian Gawron, współpracujący od dwóch lat z dyrektorem IINiSB Dariuszem Kuźminą. Należy z wielkim uznaniem podkreślić wrażliwość naukową oraz zaangażowanie duchownych paryskich w organizację całego przedsięwzięcia, które towarzyszy przygotowaniu do obchodów 175 rocznicy działalności Polskiej Misji Katolickiej we Francji. Nieczęsto przychodzi nam uczestniczyć w jubi-

⁴ Więcej na temat zbiorów rękopiśmiennych Biblioteki Polskiej w Paryżu, zob.: E. Rutkowska, *Wiatyk na wieczność. O zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki Polskiej w Paryżu*, Paryż 2008, [w:] <http://www.bibliotheque-polonaise-paris-shlp.fr/medias/TEKSTERPL.pdf> (data dostępu: 23 października 2010).

leuszach poprzedzanych cyklem konferencji naukowych⁵, a jeszcze nadziei w takich, które inicjują i odwołują się do rzetelnych, pogłębionych badań dotyczących losów samej Jubilatki. Wprawdzie na pełne, naukowe wykorzystanie wstępnie skatalogowanych źródeł – mam tu na myśli powstanie nowych, wartościowych opracowań o historii PMK w Paryżu – przyjdzie jeszcze poczekać, niemniej czy można wyobrazić sobie lepszy prezent, jak próbę naukowej, chociażby tylko częściowej rekonstrukcji źródeł do dziejów świętującej instytucji? Ponad miesięczna, jeszcze nie zakończona, praca nad rękopisami zgromadzonymi w Bibliotece Polskiej w Paryżu pozwoliła już ogólnie oszacować ilość i wartość dokumentacji odnoszącej się do wspomnianego wyżej tematu, wskazać konkretne zbiory i zespoły rękopisów, które warto eksplorować pod wskazanym kątem, a ponadto w ramach kwerendy archiwalnej poszczególnych jednostek, ukazać różnorodność zagadnień, a co za tym idzie, nakreślić najważniejsze obszary tematyczne do dalszych badań nad dziejami Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu. Ogromną pomoc w przeszukiwaniu dokumentacji dotyczącej postaci zamieszczonych we własnym katalogu – sporządzonym w Warszawie na bazie dostępnych źródeł i literatury przedmiotu, w celu ułatwienia kwerendy archiwalnej na miejscu – okazała nam pani Ewa Rutkowska, nieoceniony przewodnik nie tylko po mickiewiczianach, których opracowywaniem zajmuje się od lat, ale też po wszystkich innych rękopisach w ramach 1 881 sygnatur Biblioteki Polskiej w Paryżu jak i 1 114 sygnatur ze wspomnianej kolekcji Muzeum Adama Mickiewicza.

Spotykając się na każdym kroku z wyjątkową troską o cenne zbiory, staraliśmy się z jednej strony jak najrzetelniej eksplorować je pod względem merytorycznym, jak też w miarę wiedzy i naszych skromnych możliwości wskazywać w opisie własnym potrzebę konserwacji, zmikrofilmowania tych, których stan techniczny budził naszą wątpliwość. Wprawdzie prace konserwatorskie nad najcenniejszymi manuskryptami BPP są, od lat dziewięćdziesiątych, w miarę systematycznie prowadzone we współpracy z Biblioteką Narodową w Warszawie, a kolejne przeglądy konserwatorskie coraz lepiej oceniają stan zbiorów rękopiśmiennych⁶, wydaje

⁵ W ramach wspomnianego cyklu międzynarodowych konferencji zorganizowanych przez Polską Misję Katolicką we Francji dotychczas odbyły się następujące:

- Lourdes, 21–22.11.2009, *Dziedzictwo polskie w południowej Francji*.
- Villers-lès-Nancy, 1–2.05.2010, *Dziedzictwo polskie we Wschodniej Francji*.
- Lyon, 2–3.10.2010, *Polskie dziedzictwo w południowo-wschodniej Francji*.

⁶ Więcej na ten temat zob. E. Potrzebicka, *Współpraca Biblioteki Narodowej z Biblioteką Polską w Paryżu*, [w:] *Przeszłość i przyszłość papieru*, „Notes Konserwatorski”, nr 10, Warszawa 2006, ss. 289–295.

się jednak, że wiele w tej mierze zostało jeszcze do zrobienia. Wszelka pomoc Bibliotece Polskiej w Paryżu winna być naszym wspólnym celem w imię ochrony nie tylko narodowego dziedzictwa, ale też, jak to ujął pół wieku temu francuski pisarz Alexandre Millerand, w imię ochrony owej „misji historycznej”, jaką od ponad wieku sprawuje owa szacowna placówka⁷.

Podpisany w maju bieżącego roku oficjalny dokument inicjujący współpracę między Towarzystwem Historyczno-Literackim w Paryżu/Biblioteką Polską a Instytutem Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego dotyczy m.in.:

- pomocy w porządkowaniu, modernizacji, archiwizowaniu, katalogowaniu zbiorów,
- podejmowania wszelkich projektów związanych z opisem, ewaluacją i ratowaniem księgozbiorów i archiwów polskich i polonijnych,
- badań nad polonikami i polonijnymi zbiorami bibliotecznymi BPP,
- organizacji spotkań i konferencji naukowych dotyczących problematyki informacyjno-bibliotecznej,
- promocji kultury i nauki polskiej, w szczególności tej związanej z działalnością informacyjną i bibliologią.

Poza wspomnianą wyżej kwerendą archiwalną przeprowadzoną na rzecz Polskiej Misji Katolickiej, przygotowywane są kolejne przedsięwzięcia naukowe na rok 2011 to: wsparcie merytoryczne i techniczne w katalogowaniu i digitalizacji zbiorów bibliotecznych, w pierwszej kolejności starych druków; pomoc w rozmaitych działaniach Pracowni Rękopisów BPP; dokończenie kwerendy archiwalnej dla PMK; praktyka szóstki studentów; współorganizacja międzynarodowej konferencji planowanej na jesień 2011 r. Niewątpliwie, gwarantem dalszej, tak dobrze rozpoczętej współpracy jest zaangażowanie obu dyrektorów: Danuty Dubois i Dariusza Kuźminy, którzy dosyć odważnie, wbrew różnorodnym trudnościom, z dużą dozą konsekwencji wytyczają jej kolejne etapy i perspektywy działań.

Iwona H. Pugacewicz

⁷ I. Gałęzowska, *Bibliothèque polonaise de Paris 1839–1939*, Paris 1946, s. 34.

Konferencja naukowa Nigdy i nigdzie bez książki

Biblioteki i księgozbiory w życiu i pracach Alodii Kaweckiej-Gryczowej i Józefa Grycza

Dnia 9 listopada 2010 roku w siedzibie Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego odbyła się, zorganizowana przez Zakład Wiedzy o Książce, konferencja „Nigdy i nigdzie bez książki. Biblioteki i księgozbiory w życiu i pracach Alodii Kaweckiej-Gryczowej i Józefa Grycza”.

Gości i prelegentów przywitani: Dziekan Wydziału Historycznego UW prof. Elżbieta B. Zybert, Dyrektor IINiSB prof. Dariusz Kuźmina, oraz organizator konferencji prof. Jacek Soszyński.

Pierwszą sesję, której przewodniczył Andrzej Mężyński, rozpoczął referat Pauliny Buchwald-Pelcowej pt.: „Wkład Alodii Kaweckiej-Gryczowej w rozwój nauki o książce”. Prelegentka już w pierwszym zdaniu podkreśliła, że prof. Gryczowa nie stworzyła własnego modelu badań księgoznawczych. Wystarczy jednak zapoznać się z jej pracami, by przekonać się o konsekwentnym dążeniu do wyznaczonych celów, znajomości literatury fachowej i ciągłym – przemyślanym – rozwoju metod badawczych, które przejęła od swoich mistrzów: Stanisława Kota i Kazimierza Piekarskiego. Na zakończenie prelegentka przypomniała o trzech pracach powstałych przed drugą wojną światową dotyczących: bibliotekarstwa publicznego, historii Biblioteki Narodowej oraz bibliotek cieszyńskich, będących przykładem wszechstronności zainteresowań tematyką księgoznawczą w życiu prof. Gryczowej. Drugi referat pt.: „Wspomnienie o Alodii Kaweckiej-Gryczowej” wygłosiła Anna Maria Wolińska. Wieloletnia współpracowniczka prof. Gryczowej w Bibliotece Narodowej opowiedziała o jej pracy w Zakładzie Starych Druków (wystawy, praktyki, obchody rocznicowe itp.). Ostatni, w tej sesji, referat: „Józef Grycz wobec problemów integralności i prawa własności księgozbiorów” przedstawiła Hanna Łaskarzewska. Pokazała w nim, że Józef Grycz

przez całe swoje życie miał do czynienia z koniecznością, niekiedy w dramatycznych sytuacjach, podejmowania decyzji związanych z postępowaniem z księgozbiorami. Uważał, że książki, przede wszystkim, mają służyć nauce i kulturze, w związku z tym państwo powinno otoczyć opieką wszystkie cenne zbiory, bez względu na to, do kogo należą, przy jednoczesnym uszanowaniu prawa własności w wypadku, gdy właściciel udostępniał dla publiczności swoje zbiory i o nie dbał. Zasady te stosował konsekwentnie nawet po wojnie, co przyczyniło się do utraty stanowiska w Naczelnej Dyrekcji Bibliotek.

Drugiej sesji przewodniczyła Paulina Buchwald-Pelcowa. Rozpoczął ją referatem „Józef Grycz – wizjoner, teoretyk, praktyk” Andrzej Mężyński, według którego dr Grycz był wszechstronnym bibliotekarzem, ogarniającym całokształt prac bibliotek i potrafiącym planować ich rozwój w oparciu o cele osadzone w realiach ekonomiczno-społecznych. Jako przykłady podał jego działalność w Bibliotece Kórnickiej, współpracę – stawiając dobro księgozbiorów nad własnym – z Niemcami w czasie okupacji oraz projekty organizacji bibliotekarstwa po wojnie i ich realizację po 1945 r. W wystąpieniu „Józef Grycz w pracach nad „Przeglądem Bibliotecznym” w latach 1927–1939” Zbigniew Gruszka przedstawił historię powstania periodyku, prace dr Grycza jako sekretarza redakcji oraz podsumował treść i ilość zamieszczonych jego artykułów na łamach „Przeglądu Bibliotecznego”. Następnie Ryszard Nowicki wygłosił referat: „Rola Józefa Grycza w powojennej ochronie zbiorów bibliotecznych”, w którym omówił etapy prac, przeprowadzonych w latach 1945–1949, zabezpieczających księgozbiory oraz związaną z nimi działalność Józefa Grycza – udział osobisty jak i prace na szczeblu ministerialnym (m.in.: opublikowanie w 1945 roku „Wskazówek dla prowadzących akcję zabezpieczenia bibliotek i zbiorów bibliotecznych”).

Trzeciej sesji przewodniczył Dariusz Kuźmina. Pierwszy referat „Zasługi Józefa Grycza dla organizacji bibliotekarstwa polskiego w latach 1945-1949” przedstawił Jacek Puchalski. Omówił w nim kontekst osobowy i polityczny rozpoczęcia po wojnie prac nad organizacją bibliotek. Szczególną uwagę poświęcił kolejnym fazom powstawania pierwszej ustawy bibliotecznej i początkowym latom jej funkcjonowania, do 1949 r. Lidia Lewicka w wystąpieniu „Troska o fachowe przygotowanie zawodowe pracowników bibliotek i osobisty wkład w jego realizowanie, jako jeden z aspektów szerokiego spektrum działań podejmowanych na rzecz książki przez Alodię Kawecką-Gryczową i Józefa Grycza” przedstawiła zarys dziejów zawodu bibliotekarskiego od czasów Komisji Edukacji

Narodowej po wiek XX, jako preludium do zaprezentowania działania małżeństwa Gryczów na rzecz kształcenia kolejnych pokoleń bibliotekarzy (m.in.: akty prawne, kursy specjalistyczne, zajęcia ze studentami, praktyki, publikacje). W referacie „Oprawy ‘Monumentów’ Zygmunta Augusta o italianizujących kompozycjach dekoracji” Arkadiusz Wagner zwrócił uwagę na grupę opraw księgozbioru królewskiego, która posiada odmienną formę zdobienia okładek niż większość zachowanych egzemplarzy. Przy użyciu licznych przykładów wykazał wpływ zdobnictwa włoskiego na polskie introligatorstwo w XVI wieku. Na zakończenie tej sesji Małgorzata Galos zaprezentowała, napisany w raz z Moniką Mydel, referat: „Lata krakowskie Józefa Grycza – „Całe nasze życie to działanie i pasja” (Herodot)”. Autorki mówiły o okresie studiów, początkach kariery dra Grycza w Bibliotece Jagiellońskiej, członkostwie w Towarzystwie Miłośników Książki oraz życiu codziennym bibliotekarzy okresu międzywojennego.

Sesję czwartą prowadził Jacek Soszyński. Jako pierwsza, z referatem „Śladami Alodii i Józefa Gryczów w Bibliotece SGH”, wystąpiła Barbara Główska. Zaczynając od wspomnienia o poznaniu prof. Gryczowej przeszła do omówienia dziejów księgozbioru Biblioteki Narodowej umieszczonego przed wojną w gmachu Biblioteki Szkoły Głównej Handlowej i akcji ratowania go w trakcie powstania. Autorka podkreśliła pasję i poświęcenie, nieraz z narażeniem życia, jakie Gryczowie wkładali w swoją pracę. Agnieszka Chamera-Nowak, w wystąpieniu zatytułowanym „Popularyzacyjne audycje telewizyjne i radiowe Alodii Kaweckiej-Gryczowej, czyli ‘O tym, jak Wietor w błocie przed Krakowem utknął’”, scharakteryzowała treść zachowanych w spuściznie prof. Gryczowej audycji z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych ubiegłego stulecia, których celem było rozpowszechnianie wiedzy o historii książki bibliotek. Następnie Agata Lipińska przedstawiła z perspektywy konserwatora „Stan zachowania spuścizny Józefa Grycza na podstawie zbiorów Biblioteki Narodowej w Warszawie”. Autorka obejrzała i przebadła pod kątem zachowania papieru znajdujące się w Bibliotece Narodowej egzemplarze publikacji Gryczów. Dokonany przegląd wykazał, że książki sprzed 1939 roku są w dobrym stanie; niestety, materiały powojenne zostały wydane na bardzo złym papierze. Przy braku odkwaszania część prac małżeństwa Gryczów, bardzo często posiadająca tylko jedno wydanie, może fizycznie przestać istnieć. Ostatni referat, „Działalność Alodii i Józefa Gryczów w świetle ich spuścizny” wygłosiła Maria Karolina Miszczuk. W swoim wystąpieniu omówiła objętość i zawartość zachowa-

nego w Zakładzie Rękopisów Biblioteki Narodowej Archiwum Józefa i Alodii Gryczów (zwanego też „Spuścizną Gryczów”) oraz stan prac nad jego uporządkowaniem.

W dyskusjach towarzyszących wygłoszonym referatom największe poruszenie wywołały: kwestia przejmowania księgozbiorów po wojnie przez państwo oraz rola „Wskazówek dla prowadzących akcję zabezpieczenia bibliotek i zbiorów bibliotecznych” z 1945 r. w aspekcie ich praktycznego zastosowania w ówczesnie panujących warunkach. Padło również zdanie, iż należy pamiętać o ofiarności i moralnym wymiarze pracy Gryczów, którzy dla dobra wspólnego potrafili poświęcić własne korzyści i ambicje.

Niestety, z powodu choroby autora, zabrakło zapowiedzianego w programie konferencji referatu Dariusza Rotta pt.: „Daniel Vetter – drukarz leszczyński w świetle badań Alodii Kaweckiej-Gryczowej i nowszych”. Jego treść wraz z pokłosem konferencji zostanie wydrukowana w przyszłym roku.

Maria Karolina Miszczuk